

Sardenya, una història pròxima

El regne sard a l'època moderna

LLUÍS GUIA MARÍN

Lluís Guia Marín (València, 1950), doctor en Història, és professor titular d'història moderna de la Universitat de València i Associat a l'Istituto di Storia dell'Europa Mediterranea del Consiglio Nazionale delle Ricerche a Càller. Ha estat degà de la Facultat de Geografia i Història, vicerector de la Universitat de València, i actualment és director del Departament d'Història Moderna. Els seus treballs de recerca s'han centrat en diverses vessants, entre les quals cal destacar l'estudi de les Corts Valencianes als segles XVI i XVII i la història de la delinqüència i el bandolerisme al País Valencià en època moderna. Als darrers anys ha realitzat nombroses estades de recerca a Nàpols i Càller, dedicant bona part de la seua producció a analitzar les analogies socials, polítiques i institucionals entre els diversos territoris de la Corona d'Aragó, amb una especial atenció a les repercussions que es produïren a Sardenya arran de la Guerra de Successió. És autor, entre d'altres obres, de *Cortes Valencianes de Felipe IV. Cortes de 1645* (1984), *Rebels i marginats en el segle XVII valencià* (1994), *Un destino imprevisto para Cerdeña: de los Habsburgo a los Saboya* (2007), *Corts i Parlaments de la Corona d'Aragó. Unes institucions emblemàtiques en una monarquia composta* (2008) i *In Memoriam de la Corona d'Aragó. Reformes i reacció a Sardenya en la segona meitat del segle XVIII* (2011).

Sardenya ha estat una part integrant de la Corona d'Aragó. És precisament la «conformitat» jurídica, política, social, lingüística, etc. del regne insular amb la mare pàtria catalanoaragonesa el segell distintiu de la història sarda durant ben bé quatre segles. Per això avui, per a un historiador que estudia el País Valencià i Sardenya, es revelen tantes homogeneïtats que demanen una profunda anàlisi des de múltiples aspectes que van des dels problemes d'una situació política perifèrica fins a les mesures per contrarestar el comú perill turc, sense oblidar les similituds institucionals a l'àmbit reial i municipal. Això és el que fa Lluís Guia als capítols inicials del llibre. El tema central es refereix a l'etapa de la història sardohispànica que s'obre amb la mort de Carles II en 1700. És un capítol gairebé desconegut el que s'estén fins a la cessió diplomàtica del regne de Sardenya als ducs de Savoia en 1720. En aquest context, els treballs de Guia representen una novetat absoluta que ens reporta moltes qüestions capitals d'aquest període crucial de la història sarda, des de la definitiva crisi de la institució parlamentària fins a la màxima acceptació de les elits dels sobtats canvis dinàstics, des de la reaparició de les lògiques clientelars, que divideixen els clans de la noblesa sarda, fins a la tensa adequació de les magistratures del regne. Com diu Francesco Manconi al pròleg, «l'obra de Lluís Guia ha de ser rebuda amb gran interès per la comunitat científica internacional i amb una mica de complaença per part de la historiografia sarda a causa de l'atenció que els historiadors ibèrics demostren finalment per la història de Sardenya».

Lluís Guia Marín, doctor en història, és professor titular d'història moderna de la Universitat de València i Associato all'Istituto di Storia dell'Europa Mediterrànea del Consiglio Nazionale delle Ricerche a Càller.

LLUÍS GUIA MARÍN

SARDENYA, UNA HISTÒRIA PRÒXIMA

editorialafers

www.editorialafers.cat

ISBN: 978-84-92542-61-1

recerca i pensament

64

Lluís Guia Marín

SARDENYA:
UNA HISTÒRIA PRÒXIMA

El regne sard
a l'època moderna

editorial afers
Catarroja – Barcelona
2012

Director de la col·lecció
Manuel Ardit

*Aquest llibre no podrà ser reproduït, ni totalment ni parcialment,
sense el permís escrit de l'editor. Tots els drets reservats.*
*Dirigiu-vos a CEDRO (www.cedro.org) si necessiteu fotocopiar
o escannear fragments d'aquesta obra*

primera edició: març 2012
© Lluís Guia Marín, 2012
© del pròleg, Francesco Manconi, 2012
© d'aquesta edició: Editorial Afers, 2012
apartat de correus 267
46470 Catarroja (País Valencià)
www.editorialafers.cat
afers@editorialafers.cat
disseny de la col·lecció: Rosa Muñoz i Izquierdo
disseny de la coberta: Aranda & Rosselló
imatge de la coberta: Mapa del regne de Sardenya (1734)
imprès: Impremta Palàcios
Sueca (País Valencià)
ISBN: 978-84-92542-61-1
dipòsit legal: V- 321-2012

A Pilar, Lluís-Manel i Joan,
per als quals la meua aproxima-
ció a Sardenya ha significat
tantes absències.

Taula

Pròleg	11
Introducció: Història d'una recerca.....	23
Els virreis i la pràctica del govern. Serveis a la monarquia i ordre públic a València i Sardenya a mitjan segle XVII.....	43
Defensa de la costa. Concordances d'actuació del poder polític a València i Sardenya en la segona meitat del segle XVI	63
Els estaments sards i valencians. Analogia jurídica i diversitat institucional.....	79
Ruptura i continuïtat de la corona d'Aragó. L'impacte de la Guerra de Successió.....	115
Un regne sense corts. La cruïlla dels canvis dinàstics	147
Les rendes sardes i l'exili valencià. Els darrers lligams de dos regnes de la Corona.....	179
Les instruccions de Carles d'Àustria als virreis (1708-1717): la continuïtat d'una tradició hispànica.....	213
Temps de mudança. Els oficials reials a l'inici del Set-cents	257
El procurador reial. El destí final d'una magistratura preeminent de la Corona d'Aragó.....	293

El «regent la reial tresoreria». La pervivència d'un ofici emblemàtic al segle XVIII	325
Bibliografia citada	359
Índex onomàstic	383

Abreviatures

AAR	Antico Archivio Regio
ACA	Arxiu de la Corona d'Aragó
ACAC	Archivio Capitolare ed Arcivescovile di Cagliari
ACC	Archivio Comunali di Cagliari
ACV	Arxiu de la Catedral de València
AHN	Archivo Histórico Nacional
ARAH	Archivo de la Real Academia de la Historia
AS	Archivio Storico
ASC	Archivio di Stato di Cagliari
ASN	Archivio di Stato di Napoli
BMV	Biblioteca Municipal de València
BN	Biblioteca Nacional
BUC	Biblioteca Universitaria di Cagliari
BUV	Biblioteca Universitaria de València
CA	Consell d'Aragó
CCR	Copie de Carte Reali
CR	Carte Reali
CS	Consiglio di Spagna
CSC	Colección Salazar y Castro
DS	Diversorum Sardiniae
DV	Diversorum Valentiae
E	Estado
FA	Fondo Aymerich
FB	Fondo Baille
IG	Intendenza Generale
JC	Justícia Civil
LC	Lettere dei Consiglieri
OS	Oficialium Sardiniae
RU	Reale Udienza
P	Pergamene
SP	Sala Piccola
SSE	Segreteria di Stato e di Guerra
SV	Segreterie Viceré
VI	Viglietti Originali

Pròleg

Els deu assaigs recollits en aquest llibre són una prova eloqüent dels progressos considerables de la investigació històrica sobre la Sardenya moderna en territori espanyol els darrers deu o quinze anys. L'obra de Lluís Guia ha de ser rebuda amb gran interès per la comunitat científica internacional i amb una mica de complaença per part de la historiografia sarda a causa de l'atenció que els historiadors ibèrics demostren finalment per la història de Sardenya.

El regne insular ha estat a tots els efectes una part integrant de la Corona d'Aragó a partir de la infeudació a principi del Tres-cents del papa Bonifaci VIII en favor de Jaume II d'Aragó. Ha estat una integració política i cultural profunda i duradora, tan duradora que no va acabar fins a la segona dècada del segle XVIII amb la dissolució a Viena del Consell d'Aragó austriacista (1713).

I és precisament la «conformitat» jurídica, cultural i econòmica de Sardenya amb la mare pàtria catalanoaragonesa el segell distintiu de la història sarda durant ben bé quatre segles. Una mare pàtria que si a la baixa Edat Mitjana s'identificava amb la ciutat de Barcelona, de la qual l'illa era tributària de matèries primeres i d'intercanvis comercials, després de la terrible crisi del segle XV de la Ciutat Comtal, passa a ser-ho predominantment de la ciutat de València, amb la qual Sardenya establí relacions d'intercanvi complexes i de llarga durada, que afectaren el comerç i especialment les relacions

dels nobles, dels buròcrates, dels administradors feudals, dels comerciants i fins i tot dels agricultors, etc.

Es tracta d'una forta simbiosi, afavorida per la geografia però especialment per la comunió política. Una confirmació del lligam històric es troba en les autoritzades preses de posició assumides i després repeses en diverses ocasions al llarg del segle XVI per part d'alguns personatges, com ara el virrei Antoni Folch de Cardona: *«esta ysla no solamente no es del dominio de Italia sino que no es Italia por muchas causas y la principal porque fue ganada por los reyes de Aragón que fueron los que obtuvieron de los sumos pontífices gracia de la enfeudación como porque los naturales no están a sus leyes y constituciones sino a la de Catalunya y Aragón.»* És una afirmació amb un gran significat polític, sobretot perquè qui la va pronunciar era un virrei de gran temperament polític, el govern del qual marca indeleblement els esdeveniments sards a l'època de Carles V. La preeminència reial sobre el govern de l'illa, imposada per Cardona, redimensiona el paper de les xarxes de poder identificables en la noblesa feudal i en la gran burgesia mercantil de les ciutats. Poc després fou el mateix Felip II qui reafirmà la indissolubilitat del lligam del regne amb la monarquia, impeding qualsevol transacció diplomàtica dirigida a cedir a un altra potència el regne insular; el rei prudent remarcava als seus ministres perifèrics «la dificultad de no poderse desmembrar de la Corona de Aragón». La «conformitat» de l'illa amb la corona catalanoaragonesa no podia ser decretada per una instància més elevada.

Però no és només l'observança inderogable de la unió constitucional volguda pel sobirà i pels ministres de la monarquia catòlica la que reafirma la insolubilitat de Sardenya amb els regnes de la península. A més dels vincles jurídics hi ha els lligams econòmics i culturals, que, a partir de les empreses mercantils dels catalans al segle XIV, resulten igualment condicionants per als pobles d'ambdues ribes de la Mediterrània, tot i les recurrents crisis polítiques, els problemes financers, les diverses vicissituds determinades pels jocs de l'intercanvi i de la guerra. I quan Barcelona va perdre la força d'atracció com a potència comercial, la ciutat de València la succeeix de ple dret. Així és com es presenten a l'illa no només els

comerciants valencians, sinó especialment alguns grans i mitjans llinatges senyorials que, a través de luxosos patrimonis conformatos amb complexos llaços de parentesc, s'assenten a l'illa, mantenint, però, estrets lligams amb el país d'origen.

Hem d'especificar que les trajectòries dels diferents regnes polítics de la Corona d'Aragó no segueixen a tot arreu al mateix ritme: com diu Lluís Guia, el regne de València s'havia conformat des de feia més temps, des de l'Edat Mitjana, d'acord amb el model principal dels països fundadors de la Corona, mentre que Sardenya començà a recórrer aquest camí només a l'Edat Moderna. Fou amb Ferran II que es posen a l'illa les bases de l'ordenament institucional per als dos segles següents; les reformes arribaren en una total continuïtat institucional per tal d'aconseguir sense traumes una progressiva integració de l'illa en l'estructura política i econòmica de la Corona d'Aragó. La culminació d'aquest procés, que té com a primers elements bàsics la regular convocatòria de les Corts i l'aplicació sense titubeigs del principi de preeminència reial, tingué lloc a l'època de Felip II.

Així doncs, el vincle que s'establí entre els diversos regnes de la Corona (en particular entre el de València i el de Sardenya) no només fou de caràcter econòmic i social. El lligam depengué en gran manera del procés de racionalització política del sistema compost de la monarquia hispànica, que culminà sota el rei prudent i que es manifestà en dues direccions: en la centralització del poder reial i, al mateix temps, en l'agregació territorial de les províncies mitjançant el perfeccionament de la maquinària burocràtica perifèrica connectada amb els òrgans centrals de decisió (els consells).

La direcció política unívoca impresa pel Consell d'Aragó consolidà i sedimentà amb el temps les analogies institucionals, les afinitats jurídiques i socials, la comunitat lingüística, els vincles de parentesc, etc. Per això avui, als ulls d'un historiador que estudia el País Valencià i Sardenya, es revelen tantes i tals homogeneïtats que demanen una profunda comparació des de múltiples aspectes que van des dels problemes d'una situació política perifèrica fins a les mesures per contrarestar el perill turc comú, passant per les similituds institucionals a nivell reial i municipal. Això és el que fa Lluís

Guia en els tres primers capítols del llibre, que tracten del govern virregnal, la defensa costanera i el funcionament de les Corts. La comparació, que posa en relleu les similituds però també les diferències, és molt aclaridora per comprendre la complexa realitat històrica dels dos regnes perifèrics i, en general, útil per afegir nous elements al coneixement del disseny constitucional del conjunt de la Corona.

És necessari fer unes breus consideracions sobre els virreis i les corts que, amb les distincions necessàries, són vàlides per als dos regnes: a causa dels forts condicionaments que provenen de les consultes deliberades en el Consell d'Aragó, els poders dels virreis en aquests dos regnes perifèrics són bastant menys amplis del que hom creu habitualment. Les possibilitats per al virrei de deliberar sobre matèries de particular importància es van reduir al mateix temps que prenia cos el centralisme burocràtic a l'època de Felip II. Fins i tot en els assumptes militars, on els marges d'autonomia haurien de ser més amplis, qui decideix és gairebé sempre Madrid. Les instruccions donades amb motiu de l'atorgament del mandat tenen, de fet, la intenció de limitar les funcions del delegat del rei. El poder del virrei, mai no definit amb normes precises i predeterminades conserva, això sí, totes les prerrogatives formals, però és redimensionat per l'activitat dels consells, de l'Audiència i d'altres magistratures locals.

Un contrapunt clar al poder virregnal és, d'una banda, el ministeri del regent de la reial Cancelleria, que presideix efectivament l'Audiència i que depèn directament del vicecanceller d'Aragó, i d'altra, el procurador reial a qui és encomanada amb plens poders la gestió del patrimoni reial i de les finances públiques del regne. Uns poders enormes els del regent de la Cancelleria i els del procurador reial, que sobrepassen i limiten de manera significativa els atribuïts al virrei, les competències executives dels quals són dictades de tant en tant, depenent de les circumstàncies polítiques, en les disposicions provinents del Consell d'Aragó.

Cal destacar també que en el govern dels regnes perifèrics de la Corona d'Aragó són ocupats normalment nobles catalans, aragonesos o valencians, que per raons de conveniència política estan subjectes a un control estricte de Madrid. La

tradició que aquesta noblesa de servei duga a terme, en els càrrecs de virrei dels tres regnes «menors» (València, Sardenya, Mallorca), un *cursus honorum* preestablert es consolidà en el temps dels Àustria majors i tingué com a objectiu vincular cada vegada més la noblesa catalanoaragonesa a la monarquia. Amb el gir polític centralista d'Olivares, però, canvien radicalment els criteris de designació: els virreis ja no seran seleccionats exclusivament entre els nobles catalanoaragonesos sinó entre els personatges de la cort fidels executors dels projectes polítics del *valido* de Felip IV. És el moment de l'inici de la progressiva castellanització de la societat sarda, que comportà una ràpida descomposició de la comunitat d'interessos dels regnes catalanoaragonesos. La seua afinitat cultural i institucional va enfosquir-se a poc a poc per cedir pas a les raons de la política imposada per un domini extern a la Corona d'Aragó.

L'evidència dels progressius canvis són segurament les Corts dels dos regnes i el debat que s'hi desenvolupa en els moments importants de la història de la monarquia composta dels Àustria. Les diferències entre les Corts valencianes i les sardes són moltes i substancials, i Guia les posa en evidència amb gran visió crítica. A Sardenya les Corts representen una incorporació institucional tardana que pren volada quan als altres regnes de la Corona d'Aragó la institució ja començava a mostrar els primers signes de decadència. El desfasament temporal, l'absència institucionalitzada del rei, la feble tradició jurídica i els ferotges conflictes interns als estaments són alguns dels factors que incideixen negativament en el funcionament del Parlament, en el contingut del debat i en les actituds polítiques dels grups representatius (gairebé sempre monopolitzats per l'estament nobiliari) per enfrontar-se a l'interlocutor reial amb una capacitat efectiva d'oposició. D'altra banda, els obstacles derivats del ritualisme present en els mecanismes de celebració de les assemblees es tradueixen a la fi en estèrils retards processals i en una evident fragilitat de proposta política enfront de la pressió exercida per la monarquia. Si d'una banda és com a mínim oportú desmitificar els parlaments revisant els judicis superats de certa historiografia, cal dir que aquests han contribuït a la

integració de Sardenya en la Corona d'Aragó en termes de maduresa política dels seus protagonistes i d'enfortiment de certs trets identitaris de les elits.

Tot això no disminueix les limitacions òbvies, sobretot les proverbials divisions internes dels braços parlamentaris. Els encesos contrastos que dividien els grups representatius es poden exemplificar en la històrica fractura al si de l'estament militar i del braç de les ciutats reials: és un fet irrefutable que l'absència d'una visió de conjunt dels interessos generals del regne i la disponibilitat dels grups privilegiats a sotmetre's a les adulacions del patronatge reial redueixen la utilitat política de les Corts com a instrument contractual en les relacions entre la monarquia i el regne.

Citaré només un exemple d'aquesta subordinació voluntària dels parlaments sards. Es manifesta clamorosament en temps del duc de San Germán (el virrei encarregat de reprimir la conspiració aristocràtica que va acabar el 1668 amb l'assassinat del virrei marquès de Camarasa), quan, conclòs el Parlament, les tres primeres «veus» dels estaments acceptaren passivament la imposició de concedir el donatiu al rei tot violant la voluntat de l'assemblea representativa. La manca de respecte de les normes en la concessió del donatiu del regne coneixerà una deriva imparabile en els procediments simplificats de les dècades següents, sobretot —com remarca Lluís Guia en el capítol «Un regne sense corts»— durant els anys de la Guerra de Successió sota la pressió de les urgències de la caixa de les finances reials. Llavors es convertirà en una trista tradició, sense formalitat i sense distinció de fidelitat política borbònica o austriacista, imposar la pròrroga del donatiu amb l'assentiment complaent dels tres estaments. La tradició contractualista s'esvaeix definitivament, i d'aquest fet se n'aprofitaran més tard els nous governants savoians, que toleraren malament la preservació de les institucions i de les lleis «espanyoles» imposades pels tractats diplomàtics, per continuar en aquesta deriva dels procediments i eliminar la possibilitat de convocar el parlament sard.

Aquesta menció a la decadència —o millor dit a la desaparició— de les corts de Sardenya a l'inici del segle XVIII em permet reprendre el tema central del llibre de Guia, que es

refereix al període de la història sardohispànica que s'obre amb la mort de Carles II. És un capítol gairebé desconegut el que va des de l'extinció de la branca espanyola de la casa d'Àustria fins a la cessió diplomàtica del regne de Sardenya als ducs de Savoia. Hem d'estar agraïts a Lluís Guia per la seua recerca de més de deu anys, duta a terme principalment als arxius europeus, de la qual en dóna compte en els darrers set capítols del llibre. Es tracta de la part més sucosa i segurament més innovadora, si tenim en compte que les dues dècades esmentades eren gairebé una *tabula rasa*. Més enllà d'alguns fets bèl·lics rellevants com ara la conquesta austriacista del 1708, estudiats en treballs molt antics, i de la reconquesta borbònica de 1717, tema de l'obra de l'enyorat Miguel Ángel Alonso Aguilera, els historiadors sards han considerat la història interna de Sardenya de l'inici del segle XVIII com un període d'escàs relleu, només com una simple frontissa entre la decadència de la monarquia hispànica i la renovació aportada pel govern dels Savoia. Bàsicament es tracta d'una època abandonada olímpicament per la historiografia sarda, com si només fos el preludi del Set-cents savoia, una fase durant la qual s'engega la nova «feliç» etapa de «progrés» del regne de Sardenya, que es fa «italià».

En aquest context, els treballs de Guia representen una novetat absoluta que ens revela moltes qüestions capitals d'aquest període crucial de la història sarda, des de la definitiva crisi de la institució parlamentària fins a la màxima acceptació de les elits dels sobtats canvis dinàstics, des de la reaparició de les bandositats i de les lògiques clientelars, que divideixen els clans de la noblesa sarda, fins a la tensa adequació de les magistratures del regne, un dels aspectes més innovadors de la recerca. Lluís Guia se centra en la biografia d'un gran nombre de magistrats promoguts als càrrecs administratius i de govern del regne; ens revela qui són els protagonistes del govern de l'illa, homes amb cara i ulls que en el primer vintenni del segle XVIII representen interessos concrets, obeeixen ordres superiors, afavoreixen línies polítiques dictades des d'instàncies superiors i, en conseqüència, organitzen aliances a la perifèria tot combatent posicions contràries a les oficials. La seua decisió de fer

ús de la prosopografia per a traçar meticulosament el paper polític exercit pels buròcrates es mostra gairebé inevitable perquè la finalització de les convocatòries a Corts, reduïdes en les seues primeres «veus» a un dòcil instrument de consentiment, deixa en no res el debat polític intern i la relació dialèctica monarquia-regne.

En essència, és la burocràcia qui mou els fils del govern regional, una burocràcia —com ens explica Guia— que es compon de representants sards i espanyols provinents de les xarxes socials i familiars que s'alternen en el lideratge, en funció dels avatars polítics austriacistes o borbònics. No tot és lineal, però: es dóna el cas de funcionaris nomenats sota el govern borbònic que continuen exercint el seu ministeri fins i tot sota l'austriacista, no tant per la seua capacitat professional com pel pes polític que la família d'origen exerceix en els equilibris interns del regne de Sardènia. Però altres ministres —la majoria— són elegits per la seua lleialtat al governant de torn, de manera que els canvis no afecten les institucions sinó les persones.

Els esdeveniments polítics a l'illa estan totalment condicionats per les decisions que es prenen de tant en tant a Madrid, Barcelona o Viena, sense que la classe dirigent de Sardènia —si deixem de banda alguna personalitat de primera fila, com ara el callerès Vicent Bacallar i Sanna— tingues cap veu en la matèria. Si la gestió dels assumptes del regne es pot definir com de «subalternitat burocràtica», sorprèn tanmateix que no es manifesten diferències substancials de plantejament entre el període de govern borbònic i l'austriacista, si no fos per una major atenció d'aquest darrer a la tradició institucional catalanoaragonesa i a la constant referència a les glòries del passat polític habsburguès.

La situació del regne insular sembla estar caracteritzada, per tant, per una substancial continuïtat institucional, fins i tot quan es produïren modificacions traumàtiques, com ara l'eliminació el 1707 per Felip V del Consell d'Aragó amb el pas dels temes relacionats amb l'illa a la competència del Consell d'Itàlia, el posterior retorn a l'obediència austriacista o la restauració del Consell d'Aragó per decisió de Carles d'Àustria. Els canvis de dinastia marquen més que res les històries

personals dels qui eren a l'oposició, dels enemics del rei; com va passar en altres regnes de la Corona d'Aragó, els exilis i l'abandonament de llars i oficis se succeeixen amb consecutius retorns com a guanyadors momentanis. Tot això desencadenà nous ressentiments entre els bàndols nobiliaris, la voluntat de revenja personal i política, els desencontres entre famílies —com és tradició a l'illa— que es perpetuaran fins i tot a l'època dels Savoia.

Els traumes polítics semblen moments de ruptura respecte a la història plurisecular precedent; per contra, com emfasitza Guia en diverses ocasions, la substancial continuïtat administrativa i institucional no s'hi va veure afectada. Després de la reconquesta del 1708, resta clar el projecte de Carles d'Àustria de conservar també per a Sardenya, que retorna novament als seus dominis, el caràcter de tessella mediterrània d'una monarquia composta. Sembla exemplar en aquest sentit que, després de l'abolició del Consell d'Aragó, tingués lloc a Viena la cooptació per al nou Consell d'Espanya d'alguns naturals sards, entre els més fidels a la casa d'Àustria, com ara el marquès de Villasor i el marquès Joan Baptista Cugia. Fou així que, a la fi del decenni austriacista (1708-1717), l'intent borbònic de subvertir el sistema politicoinstitucional del regne després de la reconquesta d'Alberoni només va incidir relativament en els canvis socioeconòmics reals que van tenir lloc a l'illa. El decret de Nova Planta, que hauria d'haver comportat un profund canvi institucional i dels quadres dirigents, en realitat no va tenir efectes significatius a causa del temps limitat del seu funcionament.

L'ocupació borbònica del 1717 fou gairebé un *introibo* a la cessió del regne als Savoia el 1720. Per les lleis superiors de la diplomàcia internacional es trencà aquell vincle plurisecular (de 400 anys) de Sardenya amb els territoris ibèrics. Però la tradició hispànica, una mena d'estigma cultural que concerneix no només l'esfera política, sinó també —i més en profunditat— la social i econòmica, va sobreviure molt més temps a l'illa. Als nous governants provinents de Piemont els van sorgir no pocs problemes, de manera que el seu celebrat disseny reformador s'hagué de blegar al fet de tenir en compte plenament les mesures legislatives concebudes en realitat

pel Consell d'Aragó al final del decrepit regnat de Carles II.

Després de la cessió de l'illa als Savoia, la classe dirigent sarda es blegà a adherir-se a la nova monarquia amb aquesta actitud d'indiferència supina que ens trobem en el moment de la crisi de la successió? És difícil donar una resposta contundent i sobretot convincent, perquè la historiografia savoiana s'hi mostra reticent. És cert que als documents es poden llegir fil per randa totes les dificultats que els governs savoians es van trobar per modificar una realitat social, antropològica i econòmica ja consolidada durant segles.

La tirania de l'espai permès en un pròleg no em permet anar-hi més enllà. Però crec que he de fer encara algunes reflexions finals. Després de llegir el llibre de Lluís Guia, sembla encara més inexplicable el fet que la historiografia hispana haja ignorat —o simplement passat per alt— la història sarda fins a temps relativament recents. A les síntesis històriques sobre Espanya a l'Edat Moderna els estudiosos es limiten a recordar de passada Sardenya en el conjunt dels regnes de la confederació catalanoaragonesa només per aportar-ne la llista completa. L'omissió dels historiadors espanyols és imputable, almenys, a tres motius: primerament, a l'estrabisme contemporaneista que ja col·loca Sardenya a l'Edat Moderna en l'òrbita política d'Itàlia i no d'Espanya, per la qual cosa es tractaria d'un regne «italià» que no entraria dintre de les «competències» dels historiadors espanyols; en segon lloc, la visió, per dir-ho d'alguna manera, centralista de la història de la monarquia hispànica que indueix a considerar les perifèries de l'imperi poc influents en la reconstrucció conjunta de la «gran» història de les batalles i de la diplomàcia; i en tercer lloc, el distanciament, que ha durat fins a temps recents, de les historiografies espanyola i italiana, fruit del provincialisme i de les hipoteques ideològiques nacionalistes, que no els han permès observar-se sense prejudicis i confrontar-se científicament.

Les mancances de la historiografia hispana són similars a les de la italiana i, en particular, de la sarda. Fa algun temps se'm va acudir escriure que a Sardenya, durant el temps dels Savoia, va prendre cos una particular «llegenda negra», especialment regional. Començà gairebé immediatament després de la

cessió de l'illa a la casa de Savoia, per fer-se després més i més insistent a mesura que els governants del Piemont van trobant dificultats quasi insuperables quan intentaren imposar a la societat sarda, fermament lligada a les seues tradicions, una sèrie de reformes institucionals i econòmiques, així com una cultura i una llengua diferents de les hispàniques. Va nàixer aleshores la *vulgata* antiespanyola, destinada a perfeccionar-se culturalment en ple moviment del Risorgimento de la mà de la historiografia italiana vuitcentista. L'evident operació ideològica, encaminada a afirmar la italianitat de Sardenya, es proposà novament de manera vigorosa en època feixista, la qual cosa va conduir en primer lloc a una premeditada denigració i després a l'ocultació historiogràfica de quatre segles de preeminència ibèrica a Sardenya.

Aquestes són, en síntesi, les raons del silenci de la historiografia sarda sobre les vicissituds regionals durant l'Edat Moderna fins als anys seixanta-setanta del segle passat, amb la consegüent desinformació de les persones de cultura mitjana com ara els nombrosos *bricoleurs* de la història pàtria que es reiteren, als periòdics locals i a les publicacions d'històries novel·lades, amb simplicitats historiogràfiques i espais comuns desproveïts de fonament.

Només recentment Sardenya ha abandonat una posició incoherent dintre dels estudis de l'anomenada Itàlia «espanyola» per retornar justament a les problemàtiques historiogràfiques relatives a la Corona catalanoaragonesa i —gràcies també als importants suggeriments aportats pels estudis de sir John Elliott— a l'àmbit més ampli de la monarquia composta dels Àustria. El perfeccionament del mètode històric i l'obertura mental i política dels estudiosos han posat de manifest en els darrers temps com les àrees perifèriques i aparentment marginals, com és el cas de Sardenya, són realment un observatori privilegiat, un espai de recerca fonamental per entendre les complexes trames de la política posades em marxa des de la cort en un joc complex de relacions interpersonals amb els virreis i els altres ministres perifèrics de la monarquia.

Són novetats importants, que han provocat també que als darrers trenta anys els estudis sobre Sardenya a l'època

moderna hagen fet progressos considerables als treballs dels historiadors sards i dels Països Catalans. Conrear el terreny fèrtil del debat científic i de la comparació historiogràfica entre les dues riberes de la Mediterrània occidental ha ajudat molt la historiografia a desencallar-se del localisme. I aquest llibre de Lluís Guia sobre Sardenya n'és un magnífic exemple.

Francesco Manconi
Università di Sassari